

TERMINOLOGIA GRAECO-LATINA MEDICA

**PRO
BAKALÁŘSKÉ
OBORY
LÉKAŘSKÉ
FAKULTY MU**

TERMINOLOGIA GRAECO-LATINA MEDICA

**PRO BAKALÁŘSKÉ OBORY LÉKAŘSKÉ FAKULTY MU
GRAMATICKÁ PŘÍRUČKA**

Autoři

Kateřina Pořízková, Jozefa Artimová, Libor Švanda, Eva Dávidová

Grafické zpracování

Hany Žáčková

Masarykova univerzita

Brno 2016

CENTRUM
JAZYKOVÉHO
VZDĚLÁVÁNÍ
MASARYKOVA
UNIVERZITA

Tato publikace vznikla s podporou projektu OP VK Impact – Inovace, metodika a kvalita jazykového vzdělávání a odborného vzdělávání v cizích jazycích v terciární sféře v ČR (číslo projektu: CZ.1.07/2.2.00/28.0233).

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

© 2016 Kateřina Pořízková, Jozefa Artimová, Libor Švanda, Eva Dávidová
© 2016 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-8286-1

OBSAH

Úvod	05	Neúplné stupňování	24
Latinská lékařská terminologie	06	Překlad komparativů a superlativů	
Úvod do latinského skloňování	07	v anatomických termínech	25
Latinské názvosloví slovních druhů		Číslovky	25
a gramatických kategorií	07	Předložky	25
Skloňování (deklinace) substantiv	08	Latinské předložky s akuzativem	26
Skloňování adjektiv	08	Latinské předložky s ablativem	26
Výslovnost a ortografie	09	Latinské předložky s akuzativem	
Latinská abeceda	09	a ablativem (in, sub)	26
Výslovnost latinských hlásek	09	Příslovce	27
Délka	10	Syntax	28
Přízvuk	10	Pozice adjektiva	28
Ortografie	10	Shodný a neshodný přívlastek	28
Morfologie	11	Specifika klinické terminologie	29
Substantiva	11	Slovotvorba	32
Latinská substantiva 1. deklinace	11	Derivace	32
Řecká substantiva 1. deklinace	11	Odvozování slov latinskými předponami	32
Latinská substantiva 2. deklinace	12	Odvozování slov latinskými příponami	34
Řecká substantiva 2. deklinace	13	Odvozování slov řeckými předponami	35
Latinská substantiva 3. deklinace	14	Odvozování slov řeckými příponami	37
Řecká substantiva 3. deklinace	17	Kompozice	39
Substantiva 4. deklinace	18	Přehled nejběžnějších řeckých slovních	
Substantiva 5. deklinace	18	základů v lékařské terminologii	40
Adjektiva	19	Přílohy	48
Adjektiva 1. a 2. deklinace	19	Koncovky substantiv	49
Adjektiva 3. deklinace	21	Koncovky adjektiv	50
Stupňování latinských adjektiv	22	Přehled recepturních zkratk	51
Komparativ	22	Přehled zkratk vybraných lékových forem	52
Superlativ	23	Literatura a webové odkazy	54
Nepravidelné stupňování	24		

ÚVOD

Gramatická část příručky Terminologia Graeco-Latina Medica obsahuje přehled a charakteristiku vybraných základů latinské gramatiky a slovtvorby, které jsou relevantní pro pochopení struktury a významu odborných lékařských termínů. Ve zvláštní kapitole se popisují jazyková specifika klinické terminologie. Některé gramatické výklady jsou záměrně zjednodušené a často není přihlíženo k jevům, které nemají v lékařské terminologii širší využití. Díky tomu je možné vymezenou látku obsáhnout a procvičit za jeden semestr.

Student se v gramatické příručce orientuje pomocí paragrafů, na něž je odkazováno v úvodu jednotlivých lekcí ve cvičebnicích. První část gramatiky postupně představuje jednotlivé latinské deklinace (skloňování substantiv a adjektiv), stupňování přídavných jmen, vybrané řadové číslovky a některé nesklonné slovní druhy (latinské předložky a příslovce). Navazující kapitoly jsou věnovány syntaktické struktuře lékařských termínů a specifikům klinické terminologie. Poslední část gramatiky zahrnuje latinskou slovtvorbu (odvozování a skládání slov). Na konci příručky mají studenti k dispozici přehledové tabulky, které by měly usnadnit orientaci při osvojování pravidel skloňování latinských substantiv a adjektiv (včetně komparativů a superlativů).

Při výběru gramatických, slovtvorných i lexikálních jevů jsme vycházeli především z povinné studijní literatury souběžných a navazujících předmětů jednotlivých bakalářských oborů LF MU a z databází autentických klinických diagnóz, jež vznikly ve spolupráci s vybranými fakultními nemocnicemi – Fakultní nemocnicí v Brně, Fakultní nemocnicí u sv. Anny a Thomayerovou nemocnicí v Praze. Za poskytnutí anonymizované lékařské dokumentace jim tímto mnohokrát děkujeme. Rovněž vděčíme za cenné odborné konzultace a revize odborníků z lékařského prostředí – prof. Liboru Páčovi, RNDr. Michaele Račanské a Mgr. Lianě Greiffeneggové, klinickým lékařům MUDr. Martinu Ondrákovi a MUDr. Romaně Gerychové. Svou vděčnost bychom rádi vyjádřili také doc. Eleně Marečkové a dr. Evě Složilové za pečlivou korekturu textu a sdílení zkušeností s tvorbou výukových materiálů. Dále děkujeme Janu Balkovi za ilustrace a Haně Žáčkové za moderní grafický design výukového materiálu. Zvláštní poděkování patří dr. Haně Reichové, celému týmu vedení Centra jazykového vzdělávání MU a vedení projektu Impact, bez jejichž neutuchající podpory a trpělivosti by tato příručka nikdy nemohla vzniknout.

LATINSKÁ LÉKAŘSKÁ TERMINOLOGIE

S latinou a latinsko-řeckými termíny se v medicíně nejčastěji setkáváme v anatomii, patologii, klinické medicíně a farmakologii.

ANATOMICKÉ NÁZVOSLOVÍ

Mezinárodně platné anatomické názvosloví vychází z poslední revize vydané v roce 1998 mezinárodním výborem pro anatomickou terminologii (Federative Committee on Anatomical Terminology). Její oficiální název zní Terminologia Anatomica (TA) a obsahuje bilingvní nomenklaturu – latinskou a anglickou. Jedná se o kodifikované, systematicky uspořádané a závazné názvosloví. V současné době zaštiťuje práci na anatomickém názvosloví FIPAT (Federative International Programme on Anatomical Terminologies).

Z hlediska latinského pádosloví je pro anatomickou terminologii typická převaha nominativních a genitivních tvarů, předložkové pády se vyskytují ojediněle.

KLINICKÁ A PATOLOGICKÁ TERMINOLOGIE

Na rozdíl od anatomického názvosloví není klinická terminologie mezinárodně standardizována a lékaři se v praxi opírají o český překlad Mezinárodní statistické klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů (MKN-10), vydávané původně anglicky pod záštitou WHO (ICD). Klinické a patologické termíny označují nemoci (*diabetes mellitus*), poruchy (*dyslexia*), úrazy (*fractura traumatica*), léčebné postupy (*extractio chirurgica*) apod.

Charakteristickým rysem těchto termínů je převaha řeckých slovních základů. Latinská jazyková pravidla nacházejí své uplatnění především v klinických a patologických diagnózách. Kromě nominativů a genitivů se v klinické terminologii používají četné předložkové vazby a v porovnání s anatomickým názvoslovím také složitější syntaktické konstrukce.

FARMAKOLOGICKÉ NÁZVOSLOVÍ, RECEPTURA

Poslední platná verze je kodifikována v 8. vydání Evropského lékopisu, který v ČR vydává Státní ústav pro kontrolu léčiv (SÚKL).

Ve farmakologii se latinsky označují formy farmaceutických přípravků a prostředků (*pulveres adpersorii, tabulettae obductae, olivae oleum*), drogy a jejich části (*menthae piperitae folium, sambuci flos*) a lékové skupiny (*laxativa, antipyretica, analgetica*). Mimo to je na latinských jazykových pravidlech založená ústřední část receptu, kterou představují latinské věty (vypisované ve zkratkách), jimiž lékař dává nepřímý pokyn lékárníkovi, aby vydal, resp. připravil určitý lék.

ÚVOD DO LATINSKÉHO SKLOŇOVÁNÍ

LATINSKÉ NÁZVOSLOVÍ SLOVNÍCH DRUHŮ A GRAMATICKÝCH KATEGORIÍ

Pro orientaci a porozumění výkladům uváděným v této příručce je potřeba znát latinské termíny označující vybrané slovní druhy a gramatické kategorie. Uvádíme zde ty, které nacházejí své uplatnění v lékařské terminologii.

slovní druhy	substantiva	podstatná jména
	adjektiva	přídavná jména
	numeralia	číslovky
	adverbia	příslovce
	prepozice	předložky
rod substantiva	maskulinum (m./M ¹)	mužský
	femininum (f./F)	ženský
	neutrum (n./N)	střední
číslo	singulár (sg.)	jednotné
	plurál (pl.)	množné
pád	nominativ (nom.)	1. pád
	genitiv (gen.)	2. pád
	akuzativ (akuz.)	4. pád
	ablativ (abl.)	6. pád

V přehledu pádů chybí dativ (3. pád) a vokativ (5. pád), jež se v lékařské terminologii téměř nevyskytují. Latinský ablativ slučuje funkci českého lokálu a instrumentálu (6. a 7. pádu).

¹ Zkratky pro gramatické rody zapsané malými písmeny (m., f., n.) se v této učebnici používají u slovníkových tvarů. Ve výkladech a gramatických přehledech se pro lepší optické rozlišení používají zkratky zapsané velkými písmeny (M, F, N).

SKLOŇOVÁNÍ (DEKLINACE) SUBSTANTIV

Latinská substantiva se dle způsobu skloňování dělí do pěti deklinací. Rozhodující pro zařazení substantiva do příslušné deklinace je zakončení substantiva v genitivu singuláru:

číslo deklinace	1.	2.	3.	4.	5.
koncovka gen. sg.	-ae	-ī	-is	-ūs	-ēī

Zakončení genitivu singuláru u konkrétního substantiva zjistíme ve slovníkovém hesle (např. *artēria, ae, f.*), kde jsou uvedeny celkem tři informace

základní tvar = nom. sg.	koncovka gen. sg.	gramatický rod
artēria	ae	f.

Slovníkové heslo se vždy učíme celé, protože až koncovka genitivu singuláru umožňuje jednoznačně zařadit substantivum k příslušné deklinaci a vzoru. Srovnajte:

nom. sg.	gen. sg.	deklínace
mamma	mamm- ae	1.
gramma	grammat- is	3.
nervus	nerv- ī	2.
vulnus	vulner- is	3.
processus	process- ūs	4.

Znalost rodu substantiva je důležitá pro výběr správného tvaru adjektiva ve spojení se substantivem a jeho způsob skloňování.

SKLOŇOVÁNÍ ADJEKTIV

V latině rozlišujeme podle typu skloňování dvě základní skupiny adjektiv: adjektiva 1. a 2. deklinace a adjektiva 3. deklinace.

adjektivum 1. a 2. deklinace	adjektivum 3. deklinace
medius, media, medium	brevis, breve
dexter, dextra, dextrum	recens

VÝSLOVNOST A ORTOGRAFIE

LATINSKÁ ABECEDA

Latinská abeceda obsahuje následující písmena:

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	X	Y	Z
a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	x	y	z

Písmena **k**, **y**, **z** a kombinace grafémů označujících jednu hlásku **ch**, **ph**, **rh**, **th** svědčí o řeckém původu slova, např. *skeleton*, *dystrophia*, *zygomaticus*, *cholē*, *raphē*, *haemorrhagia*, *therapia*.

VÝSLOVNOST LATINSKÝCH HLÁSEK

Následující přehled demonstruje výslovnost latinských hlásek, odlišnou od výslovnosti hlásek českých:

grafémy pro samohlásky, dvojhásky	výslovnost	příklad
ae	é	vertebrae
oe	é	oesophagus
oē (na konci slova)	oé	dyspnoē
grafémy pro souhlásky	výslovnost	příklad
c před ae, e, oe, i, y	c	caecum, cervīx, coeliakia, suspīciō, cystis
c před a, o, u, souhláskou a na konci slova	k	caput, costa, crānium, lāc
s mezi dvěma samohláskami	z	nāsus
s následuje-li po hlásce l, r, n	z	pulsus, morsus, mēnsis
s mezi samohláskou a m	z	plasma
skupiny hlásek	výslovnost	příklad
i, y + samohláska (uprostřed slova)	ij	artēria, pŷophthalmia
di, ti, ni	dy, ty, ny	digitus, tībia, genioglōssus

skupiny hlásek	výslovnost	příklad
qu, gu před samohláskou	kv, gv	oblīquus, sanguis
ti + samohláska	ci	articulātiō
ti + samohláska (předchází-li před -ti- s, x)	ty	ōstium, mixtiō
ex + samohláska	egz	exitus
ph	f	raphē
rh	r	rhīnītis
th	t	thōrāx

DÉLKA

Latina ve výslovnosti rozlišuje dlouhé a krátké varianty samohlásek, resp. dlouhé a krátké slabiky. V psaném textu se délka obvykle nevyznačuje, nicméně ve slovnících, gramatikách a učebních příručkách se z praktických důvodů naznačuje vodorovnou čárkou nad dlouhou samohláskou (např. *ōstium*, *artēria*, *tībia*).

Jako dlouhá může být v latině slabika vyslovována i tehdy, pokud za krátkou samohláskou následuje skupina souhlásek (např. *maxilla*, *profundus*, *sinister*, *adstringēns*).

PŘÍZVUK

Přízvuk se v latině obvykle klade na předposlední slabiku (např. **cer**vīx, nās**ā**lis, sclēr**ō**sis), u tří a víceslabičných slov, v nichž je předposlední slabika krátká, bývá na třetí slabice od konce (clāv**ī**cula, **ra**dus).

ORTOGRAFIE

Velká písmena se píší u prvního výrazu anatomického termínu v nomenklaturních souborech (*Arteria pulmonalis dextra*, *Bursae membri inferioris*), na začátku klinické diagnózy (*Fractūra collī femoris lateris sinistrī impacta*), v receptech na začátku každého řádku, resp. věty (např. *Miscē fiat unguentum*), a u vlastních jmen.

Zvláštní pozornost je třeba věnovat přepisu původem řeckých slov do latinské podoby, např. psaní skupin *ph* a *th* (*metaphysis*, *thōrāx*, *sphinctēr*, *dystrophia* atd.).

MORFOLOGIE

SUBSTANTIVA

§1

LATINSKÁ SUBSTANTIVA 1. DEKLINACE (A-KMENY)

§1.1a

VZOR

vēna, ae, f.

Charakteristika

- nominativ singuláru končí na **-a**
- genitiv singuláru končí na **-ae**
- rod: femininum, výjimečně maskulinum

Skloňování

vzor vēna, ae, f.

	sg.	pl.
nom.	věn- a	věn- ae
gen.	věn- ae	věn- ārum
akuz.	věn- am	věn- ās
abl.	věn- ā	věn- īs

Poznámky

1. Podle vzoru vēna se skloňují i tvary adjektiv 1. a 2. deklinace a řadových číslovek ženského rodu (v nom. sg. končí na **-a**).

ŘECKÁ SUBSTANTIVA 1. DEKLINACE

§1.1b

vzory

raphē, ēs, f.; diabētēs, ae, m.

Charakteristika

Řecká substantiva 1. deklinace se podle zakončení v nominativu a genitivu singuláru dělí na tři typy:

1. Nom. sg. zakončený na **-a**, gen. sg. **-ae**, např. *artēria, ae, f.*; skloňují se podle vzoru vēna; rod je obvykle femininum.
2. Nom. sg. zakončený na **-ē**, gen. sg. **-ēs**, vzor *raphē*; v singuláru si uchovávají původní řecké koncovky, v plurálu se skloňují stejně jako vzor vēna; rod je vždy femininum.
3. Nom. sg. zakončený na **-ēs**, gen. sg. na **-ae**, vzor *diabētēs*; skloňují se stejně jako vzor vēna, v některých pádech v singuláru mohou mít i původní řecké koncovky; rod je vždy maskulinum.

Skloňovánívzor **raphē, ēs, f.**

	sg.	pl.
nom.	raph- ē	raph- ae
gen.	raph- ēs	raph- ārum
akuz.	raph- ēn	raph- ās
abl.	raph- ē	raph- īs

vzor **diabētēs, ae, m.**

	sg.	pl.
nom.	diabēt- ēs	diabēt- ae
gen.	diabēt- ae	diabēt- ārum
akuz.	diabēt- am/-ēn	diabēt- ās
abl.	diabēt- ā/-ē	diabēt- īs

§1.2a LATINSKÁ SUBSTANTIVA 2. DEKLINACE (O-KMENY)

vzory

nervus, ī, m.; sēptum, ī, n.**Charakteristika:**

- nominativ singuláru končí na **-us/-er, -um**
- genitiv singuláru končí na **-ī**
- rod: maskulinum a neutrum, výjimečně femininum

Skloňovánívzor **nervus, ī, m.**

	sg.	pl.
nom.	nerv- us	nerv- ī
gen.	nerv- ī	nerv- ōrum
akuz.	nerv- um	nerv- ōs
abl.	nerv- ō	nerv- īs

vzor *sēptum, ī, n.*

	sg.	pl.
nom.	sēpt- um	sēpt- a
gen.	sēpt- ī	sēpt- ōrum
akuz.	sēpt- um	sēpt- a
abl.	sēpt- ō	sēpt- īs

Poznámky

- Substantiva zakončená na **-us/-er** jsou maskulina, vzor *nervus*; substantiva zakončená na **-um** jsou neutra, vzor *sēptum*.
- U substantiv zakončených v nominativu singuláru na **-er** se koncová samohláska **-e-** ze slovního základu v ostatních pádech obvykle vypouští (např. *cancer, crī, m.*).
- Pro skloňování neuter všech latinských deklinací platí dvě obecná pravidla:
 - nominativ a akuzativ má v singuláru i v plurálu vždy shodný tvar
 - nominativ a akuzativ plurálu je vždy zakončen na **-a**
- Podle vzoru *nervus* se skloňují i tvary adjektiv 1. a 2. deklinace a řadových číslovek mužského rodu (v nom. sg. končí na **-us/-er**).
- Podle vzoru *sēptum* se skloňují i tvary adjektiv 1. a 2. deklinace a řadových číslovek středního rodu (v nom. sg. končí **-um**).

ŘECKÁ SUBSTANTIVA 2. DEKLINACE

§1.2b

vzory *nephros, ī, m.; cōlon, ī, n.*

Charakteristika:

- nominativ singuláru končí na **-os/-us** nebo **-on/-um**
- genitiv singuláru končí na **-ī**
- rod: maskulinum a neutrum, výjimečně femininum (např. *methodus, ī, f; diameter, trī, f.*)

Skloňování

vzor *nephros, ī, m.*

	sg.	pl.
nom.	nephr- os	nephr- ī
gen.	nephr- ī	nephr- ōrum
akuz.	nephr- on	nephr- ōs
abl.	nephr- ō	nephr- īs

vzor **cōlon, ī, n.**

	sg.	pl.
nom.	cōl- on	cōl- a
gen.	cōl- ī	cōl- ōrum
akuz.	cōl- on	cōl- a
abl.	cōl- ō	cōl- īs

Poznámky

1. Substantiva zakončená na **-os/-us** jsou maskulina (výjimečně feminina), vzor *nephros*; substantiva zakončená **-on/-um** jsou neutra, vzor *cōlon*.
2. Řecká substantiva 2. deklinace se skloňují stejným způsobem jako latinská (maskulina a feminina podle vzoru *nervus* a neutra podle vzoru *sēptum*); substantiva zakončená v nominativu singuláru na **-os** si v akuzativu singuláru zachovávají původní řeckou koncovku **-on**.
3. U některých řeckých slov se uplatňuje jak původní řecká, tak i polatinštěná podoba (*stomachos* i *stomachus*, *organon* i *organum*); u výrazů jako např. *carpus*, *tarsus* se původní řecké koncovky zcela latinizovaly.

§1.3a LATINSKÁ SUBSTANTIVA 3. DEKLINACE (I-KMENY, SOUHLÁSKOVÉ KMENY)

vzory **auris, is, f.; rēte, is, n.; pulmō, ōnis, m.; corpus, oris, n.**

Charakteristika:

- nominativ singuláru má různá zakončení
- genitiv singuláru končí na **-is** (slovní základ často není rozpoznatelný z tvaru nominativu; v genitivu singuláru dochází u řady slov k rozšíření, popř. ke změně kmene)
- rod: maskulinum, femininum, neutrum

Rozdělení dle typu kmene

1. Substantiva 3. deklinace mužského a ženského rodu se podle typu skloňování dělí na dvě skupiny:

a) Podle vzoru *auris* se skloňují:

- substantiva se shodným počtem slabik v nominativu a genitivu singuláru (tzv. stejnoslabičná), zakončená v nominativu singuláru na **-is/-ēs** (např. *auris, auris, f.; pūbēs, pūbis, f.*)
- substantiva, u nichž před koncovkou **-is** v genitivu singuláru předchází alespoň dvě souhlásky, v nominativu singuláru obvykle zakončená na **-s** (např. *dens, dentis, m.; pars, partis, f.*)

b) Podle vzoru *pulmō* se skloňují všechna ostatní substantiva 3. deklinace mužského a ženského rodu; je pro ně typická změna ve kmeni v genitivu singuláru (např. *pulmō > pulmōnis, m.; cervīx > cervīcis, f.*).

2. Substantiva 3. deklinace středního rodu se podle typu skloňování dělí opět na dvě skupiny:

a) Podle vzoru *rēte* se skloňují substantiva zakončená v nominativu singuláru na **-el-ar** (např. *rēte, is, n.; calcar, āris, n.*).

b) Podle vzoru *corpus* se skloňují všechna ostatní substantiva 3. deklinace středního rodu; je pro ně typická změna ve kmeni v genitivu singuláru (např. *corpus > corporis, n.; abdōmen > abdōminis, n.*).

Skloňovánívzor **auris, is, f.**

	sg.	pl.
nom.	aur- is	aur- ēs
gen.	aur- is	aur- ium
akuz.	aur- em	aur- ēs
abl.	aur- e	aur- ibus

vzor **pulmō, ōnis, m.**

	sg.	pl.
nom.	pulmō	pulmōn- ēs
gen.	pulmōn- is	pulmōn- um
akuz.	pulmōn- em	pulmōn- ēs
abl.	pulmōn- e	pulmōn- ibus

vzor **rēte, is, n.**

	sg.	pl.
nom.	rēt- e	rēt- ia
gen.	rēt- is	rēt- ium
akuz.	rēt- e	rēt- ia
abl.	rēt- ī	rēt- ibus

vzor **corpus, oris, n.**

	sg.	pl.
nom.	corpus	corpor- a
gen.	corpor- is	corpor- um
akuz.	corpus	corpor- a
abl.	corpor- e	corpor- ibus

Poznámky

1. Pádové koncovky připojujeme vždy k slovnímu základu. Ten u substantiv 3. deklinace většinou nepoznáme z nominativu singuláru, získáme jej však z tvaru genitivu singuláru odtržením koncovky **-is**:

nominativ singuláru	genitiv singuláru	slovní základ
regiō cavitās	regiōn is cavitāt is	regiōn- cavitāt-

2. Ze zakončení nominativu lze v některých případech poznat rod substantiva:

	zakončení nom. a gen. sg.	příklad
maskulina	-or, -ōris -ex, -icis	<i>dolor, ōris, m.</i> <i>apex, icis, m.</i>
feminina	-iō, -iōnis -itās, -itātis	<i>regiō, ōnis, f.</i> <i>cavitās, ātis, f.</i>
neutra	-men, -minis -us, -eris/-oris	<i>abdōmen, minis, n.</i> <i>pectus, oris, n.</i>

3. Pro skloňování neuter všech latinských deklinací platí dvě obecná pravidla:

- nominativ a akuzativ má v singuláru i v plurálu vždy shodný tvar
- nominativ a akuzativ plurálu je vždy zakončen na **-a**

4. Vzory *auris* a *pulmō* se liší pouze v koncovce genitivu plurálu: *aurium* × *pulmōnum*.

5. Vzory *rēte* a *corpus* se liší v koncovkách:

- ablativ singuláru: *rētī* × *corpore*
nominativ plurálu: *rētia* × *corpora*
genitiv plurálu: *rētium* × *corporum*

Výjimky ve skloňování

1. Substantivum *os*, *ossis*, *n.* má v genitivu plurálu nepravidelný tvar *ossium*:

	sg.	pl.
nom.	OS	OSS-a
gen.	OSS-is	OSS- ium
akuz.	OS	OSS-a
abl.	OSS-e	OSS-ibus

2. Substantivum *vās*, *vāsis*, *n.* se v plurálu skloňuje podle 2. deklinace (vzor *sēptum*).

	sg.	pl.
nom.	vās	vās- a
gen.	vās-is	vās- ōrum
akuz.	vās	vās- a
abl.	vās-e	vās- īs

3. Substantivum *hēpar, atis, n.* se skloňuje podle vzoru *corpus*, ačkoli v nom. singuláru končí na **-ar**.
4. Substantiva řeckého původu, která končí v nominativu singuláru **-nx** (*larynx, -ngis, m.*; *mēnix, -ngis, f.*; *phalanx, -ngis, f.*; *pharynx, -ngis, m.*), se skloňují podle vzoru *pulmō*, ačkoli před koncovkou **-is** v genitivu singuláru předchází dvě souhlásky.

ŘECKÁ SUBSTANTIVA 3. DEKLINACE

§1.3b

VZOR

basis, is, f.

Charakteristika

- řecká substantiva 3. deklinace se podle zakončení dělí na dva typy:
 1. stejnoslabičná: typicky končí na **-sis** nebo **-xis**; skloňují se podle vzoru *basis*
 2. různoslabičná: v genitivu dochází k rozšíření kmene (tvar má obvykle vyšší počet slabik ve srovnání s nominativem); maskulina a feminina se skloňují podle vzoru *pulmō*, neutra podle *corpus*
- rod: maskulinum, femininum, neutrum

Skloňování

vzor **basis, is, f.**

	sg.	pl.
nom.	bas- is	bas- ēs
gen.	bas- is/-eos	bas- ium
akuz.	bas- im/-in	bas- ēs
abl.	bas- ī	bas- ibus

Poznámky

1. Vzor *basis* má v plurálu stejná zakončení jako *auris*.
2. V genitivu a akuzativu singuláru vzoru *basis* je dvojí možnost zakončení: první (gen. zakončený na **-is**, akuz. zakončený na **-im**) představuje polatinštěný tvar, který se používá v anatomické nomenklatuře, druhá (gen. zakončený na **-eos**, akuz. zakončený na **-in**) původní řecký tvar, který je charakteristický pro termíny z oblasti klinické medicíny.
3. Podle vzoru *basis* se skloňuje také pět latinských substantiv: *febris, is, f.* (horečka), *sitis, is, f.* (žízeň), *tussis, is, f.* (kašel), *pertussis, is, f.* (černý kašel), *tuberculōsis, is, f.* (tuberkulóza); pro které původní řecké koncovky (v tabulce vyznačené červeně) neplatí.
4. Ze zakončení nominativu a genitivu singuláru lze poznat rod substantiva:

	zakončení nom. a gen. sg.	příklad
maskulina	-ēr, -ēris	<i>sphinctēr, ēris, m.</i>
feminina	-is, -idis -sis, -is	<i>parōtis, tidis, f.</i> <i>basis, is, f.</i>
neutra	-ma, -matis	<i>derma, matis, n.</i>

§1.4 SUBSTANTIVA 4. DEKLINACE (U-KMENY)

vzory

ductus, ūs, m.; genū, ūs, n.

Charakteristika

- nominativ singuláru končí na **-us** nebo na **-ū**
- genitiv singuláru končí na **-ūs**
- rod: maskulinum, neutrum (*genū, ūs, n.*; *cornū, ūs, n.*), výjimečně femininum (*manus, ūs, f.*)

Skloňování

vzor **ductus, ūs, m.**

	sg.	pl.
nom.	duct- us	duct- ūs
gen.	duct- ūs	duct- uum
akuz.	duct- um	duct- ūs
abl.	duct- ū	duct- ibus

vzor **genū, ūs, n.**

	sg.	pl.
nom.	gen- ū	gen- ua
gen.	gen- ūs	gen- uum
akuz.	gen- ū	gen- ua
abl.	gen- ū	gen- ibus

Poznámky

1. Substantiva zakončená na **-us** jsou maskulina (výjimečně feminina), vzor *ductus*; substantiva zakončená **-ū** jsou neutra, vzor *genū*.
2. Obecná pravidla pro skloňování neuter platí i pro 4. deklinaci:
 - a) nominativ a akuzativ má v singuláru i v plurálu vždy shodný tvar
 - b) nominativ a akuzativ plurálu je vždy zakončen na **-a**

§1.5 SUBSTANTIVA 5. DEKLINACE (E-KMENY)

VZOR

faciēs, ēī, f.

Charakteristika

- nominativ singuláru končí na **-ēs**

- genitiv singuláru končí na **-ēī/-eī**
- rod: femininum, výjimečně maskulinum (*diēs, ēī, m.*)

Skloňování

vzor **faciēs, ēī, f.**

	sg.	pl.
nom.	faci- ēs	faci- ēs
gen.	faci- ēī	faci- ērum
akuz.	faci- em	faci- ēs
abl.	faci- ē	faci- ēbus

ADJEKTIVA

§2

ADJEKTIVA 1. A 2. DEKLINACE

§2.1

VZOR palātīnus, a, um

Charakteristika

- v nominativu singuláru mají pro každý rod zvláštní zakončení, jsou tzv. trojvýchodná
- v nominativu singuláru končí první tvar na **-us** nebo **-er**, druhý na **-a**, třetí na **-um**
- první tvar je určený pro spojení se substantivy mužského rodu (mužský tvar), druhý pro spojení se substantivy ženského rodu (ženský tvar), třetí pro spojení s neutry (střední tvar)

Příklady spojení substantiv s adjektivem 1. a 2. deklinace:

M	F	N
sulcus palātīnus	tōnsilla palātīna	vēlum palātīnum

Skloňování

mužský tvar podle vzoru *nervus*

ženský tvar podle vzoru *vēna*

střední tvar podle vzoru *sēptum*

sg.	M	F	N
nom.	palātīn- us	palātīn- a	palātīn- um
gen.	palātīn- ī	palātīn- ae	palātīn- ī
akuz.	palātīn- um	palātīn- am	palātīn- um
abl.	palātīn- ō	palātīn- ā	palātīn- ō

pl.	M	F	N
nom.	palātīn- ī	palātīn- ae	palātīn- a
gen.	palātīn- ōrum	palātīn- ārum	palātīn- ōrum
akuz.	palātīn- ōs	palātīn- ās	palātīn- a
abl.	palātīn- īs	palātīn- īs	palātīn- īs

Poznámky

1. Adjektiva 1. a 2. deklinace mohou být v nominativu singuláru zakončena:

zakončení nom. sg.	příklad
-us, a, -um	<i>palātīnus, a, um</i>
-er, -ra, -rum	<i>dexter, tra, trum</i>
-er, -era, -erum	<i>liber, era, erum</i>

a) u adjektiv se zakončením na *-er, -era, -erum* v genitivu singuláru zůstává koncová samohláska **-e** součástí slovního základu

b) u adjektiv se zakončením na *-er, -ra, -rum* se v genitivu singuláru vypouští koncová samohláska **-e** (srov. substantivum *cancer, crī, m.*)

c) zda u konkrétního adjektiva dojde k vypuštění koncové samohlásky **-e** nebo jejímu zachování ve slovním základu, rozpoznáme z tvarů adjektiva pro feminina a neutra

2. Adjektivum si uchovává svůj vzor; ve spojení se substantivem, které se skloňuje podle stejného vzoru, budou zakončení u obou slov shodná.

	sg.		pl.	
nom.	tōnsill a	palātīn a	tōnsill ae	palātīn ae
gen.	tōnsill ae	palātīn ae	tōnsillā rum	palātīnā rum
akuz.	tōnsill am	palātīn am	tōnsill ās	palātīn ās
abl.	tōnsill ā	palātīn ā	tōnsill īs	palātīn īs

3. Pokud se adjektivum vyskytne ve spojení se substantivem skloňovaným podle jiného vzoru, budou zakončení obou slov odlišná:

	sg.		pl.	
nom.	diameter	oblīqu a	diametr ī	oblīqu ae
gen.	diametr ī	oblīqu ae	diametr ōrum	oblīquā rum
akuz.	diametr um	oblīqu am	diametr ōs	oblīqu ās
abl.	diametr ō	oblīqu ā	diametr īs	oblīqu īs

ADJEKTIVA 3. DEKLINACE

§2.2

vzory

nāsālis, e; simplex

Charakteristika

Podle počtu tvarů a zakončení v nominativu singuláru rozlišujeme adjektiva 3. deklinace:

1. *dvojvýchodná*: v nominativu singuláru mají dva tvary, první s koncovkou **-is** je společný pro maskulina a feminina, druhý s koncovkou **-e** je určený pro neutra, např. *brevis, breve; nāsālis, nāsāle; mandibulāris, mandibulāre*
2. *jednovýchodná*: v nominativu singuláru mají jeden tvar společný pro všechny tři rody; nejčastěji jsou zakončena na **-ex** (např. *simplex*), **-ns** (např. *abdūcēns*) a **-s** (např. *teres*)

Příklady spojení substantiv s dvojvýchodným adjektivem *nāsālis, e*

M	F	N
margō nāsālis	crista nāsālis	os nāsāle

Příklady spojení substantiv s jednovýchodným adjektivem *simplex*:

M	F	N
lobulus simplex	articulātiō simplex	crūs simplex

Skloňování

Mužské a ženské tvary adjektiv 3. deklinace se skloňují podle vzoru *auris* s výjimkou ablativu singuláru, kde mají koncovku **-ī** místo **-e**; střední tvary se skloňují podle vzoru *rēte*.

vzor *nāsālis, e* (dvojvýchodná adjektiva)

sg.	M	F	N
nom.	nāsāl- is	nāsāl- is	nāsāl- e
gen.	nāsāl- is	nāsāl- is	nāsāl- is
akuz.	nāsāl- em	nāsāl- em	nāsāl- e
abl.	nāsāl- ī	nāsāl- ī	nāsāl- ī
pl.	M	F	N
nom.	nāsāl- ēs	nāsāl- ēs	nāsāl- ia
gen.	nāsāl- ium	nāsāl- ium	nāsāl- ium
akuz.	nāsāl- ēs	nāsāl- ēs	nāsāl- ia
abl.	nāsāl- ibus	nāsāl- ibus	nāsāl- ibus

vzor **simplex** (jednovýchodná adjektiva)

sg.	M	F	N
nom.	simplex	simplex	simplex
gen.	simplic- is	simplic- is	simplic- is
akuz.	simplic- em	simplic- em	simplex
abl.	simplic- ī	simplic- ī	simplic- ī
pl.	M	F	N
nom.	simplic- ēs	simplic- ēs	simplic- ia
gen.	simplic- ium	simplic- ium	simplic- ium
akuz.	simplic- ēs	simplic- ēs	simplic- ia
abl.	simplic- ibus	simplic- ibus	simplic- ibus

§3

STUPŇOVÁNÍ LATINSKÝCH ADJEKTIV

Stupňování přídavných jmen představuje možnost vyjádřit pomocí adjektiva různé stupně téže vlastnosti. Kromě základního stupně (pozitivu) rozlišujeme druhý stupeň (komparativ) a třetí stupeň (superlativ). Komparativ se užívá při srovnání dvou objektů pro vyjádření vyššího stupně vlastnosti. Funkcí superlativu je vyjádřit nejvyšší stupeň vlastnosti při srovnání jednoho předmětu s několika jinými.

§3.1

KOMPARATIV

VZOR

lātior, ius

Charakteristika

- nominativ singuláru je zakončen příponou **-ior** (mužské a ženské tvary) a **-ius** (střední tvary)
- při pravidelném stupňování se komparativy tvoří připojením přípony **-ior**, **-ius** ke genitivnímu kmeni adjektiva, např. *lātus, a, um* > *lātior, lātius*; *simplex, icis* > *simplicior, simplicius*
- komparativy jsou dvojevýchodná adjektiva 3. deklinace a patří mezi souhláskové kmeny

Skloňování

Tvary pro maskulina a feminina s příponou **-ior** se skloňují podle vzoru *pulmō* a tvar pro neutra s příponou **-ius** podle vzoru *corpus*.

vzor *lātior, ius*

sg.	M	F	N
nom.	<i>lāt-ior</i>	<i>lāt-ior</i>	<i>lāt-ius</i>
gen.	<i>lāt-iōr-is</i>	<i>lāt-iōr-is</i>	<i>lāt-iōr-is</i>
akuz.	<i>lāt-iōr-em</i>	<i>lāt-iōr-em</i>	<i>lāt-ius</i>
abl.	<i>lāt-iōr-e</i>	<i>lāt-iōr-e</i>	<i>lāt-iōr-e</i>
pl.	M	F	N
nom.	<i>lāt-iōr-ēs</i>	<i>lāt-iōr-ēs</i>	<i>lāt-iōr-a</i>
gen.	<i>lāt-iōr-um</i>	<i>lāt-iōr-um</i>	<i>plāt-iōr-um</i>
akuz.	<i>lāt-iōr-ēs</i>	<i>lāt-iōr-ēs</i>	<i>lāt-iōr-a</i>
abl.	<i>lāt-iōr-ibus</i>	<i>lāt-iōr-ibus</i>	<i>lāt-iōr-ibus</i>

SUPERLATIV

§3.2

VZOR

lātissimus, a, um

Charakteristika

- nominativ singuláru je zakončen příponou **-issimus, -issima, -issimum**
- při pravidelném stupňování se superlativy tvoří připojením přípony *-issimus, -issima, -issimum* ke genitivnímu kmeni adjektiva, např. *lātus, a, um* > *lātissimus, lātissima, lātissimum*; *simplex, icis* > *simplicissimus, simplicissima, simplicissimum*
- superlativy jsou trojvýchoďná adjektiva 1. a 2. deklinace

Skloňování

Mužské tvary s příponou *-issimus* se skloňují podle vzoru *nervus*, ženské tvary s příponou *-issima* podle vzoru *vēna*, střední tvary s příponou *-issimum* podle vzoru *sēptum*.

vzor *lātissimus, a, um*

sg.	M	F	N
nom.	<i>lāt-issim-us</i>	<i>lāt-issim-a</i>	<i>lāt-issim-um</i>
gen.	<i>lāt-issim-ī</i>	<i>lāt-issim-ae</i>	<i>lāt-issim-ī</i>
akuz.	<i>lāt-issim-um</i>	<i>lāt-issim-am</i>	<i>lāt-issim-um</i>
abl.	<i>lāt-issim-ō</i>	<i>lāt-issim-ā</i>	<i>lāt-issim-ō</i>

pl.	M	F	N
nom.	lāt-issim-ī	lāt-issim-ae	lāt-issim-a
gen.	lāt-issim-ōrum	lāt-issim-ārum	lāt-issim-ōrum
akuz.	lāt-issim-ōs	lāt-issim-ās	lāt-issim-a
abl.	lāt-issim-īs	lāt-issim-īs	lāt-issim-īs

§3.3

NEPRAVIDELNÉ STUPŇOVÁNÍ

U nepravidelného stupňování se jednotlivé stupně tvoří od odlišných kmenů adjektiva:

pozitiv	komparativ	superlativ
magnus, magna, magnum	major, majus	maximus, maxima, maximum
parvus, parva, parvum	minor, minus	minimus, minima, minimum

§3.4

NEÚPLNÉ STUPŇOVÁNÍ

Některé adjektivní tvary komparativu, resp. superlativu pocházejí z latinských předložek a chybí jim tvar pozitivu:

předložka	komparativ	superlativ
<i>ante</i> dříve, před	<i>anterior, anterieus</i> přední	-
<i>post</i> po, za	<i>posterior, posterius</i> zadní	<i>postrēmus, postrēma, postrēmum</i> poslední
<i>intrā</i> uvnitř	<i>interior, interius</i> vnitřní	<i>intimus, intima, intimum</i> nejnvnitřnější
<i>extrā</i> mimo, vně	<i>exterior, exterius</i> vnější	<i>extrēmus, extrēma, extrēmum</i> nejzazší
<i>īnfrā</i> dole, pod	<i>īnferior, īnferius</i> dolní	<i>ī(nfi)mus, ī(nfi)ma, ī(nfi)mum</i> nejspodnější, nejnižší
<i>suprā</i> nahoře, nad	<i>superior, superius</i> horní	<i>suprēmus, suprēma, suprēmum</i> nejhořejší, nejvyšší

Poznámky

1. Za pozitiv k tvarům *interior* a *exterior* můžeme považovat tvary *internus* a *externus*.

PŘEKLAD KOMPARATIVŮ A SUPERLATIVŮ V ANATOMICKÝCH TERMÍNECH

§3.5

Že se jedná o komparativní, resp. superlativní tvary, se u anatomických termínů v překladu do češtiny většinou neprojeví. Ještě obtížnější je v těchto případech překlad do latiny. Obecně platí, že latinské komparativy se používají tehdy, pokud se tatáž anatomická struktura vyskytuje:

a) v protikladném umístění

labium superius horní ret

labium inferius dolní ret

b) s protikladnou mírou určité vlastnosti

forāmen palātinum majus velký patrový otvor

forāmen palātinum minus malý patrový otvor

Superlativ odráží nejvyšší míru vlastnosti ve srovnání s obdobnými strukturami určité části lidského těla (*mūsculus lātissimus dorsī* široký sval zad).

ČÍSLOVKY

§4

LATINSKÉ ŘADOVÉ ČÍSLOVKY

Z celé škály latinských číslovek se v lékařských termínech užívají především číslovky řadové - nejčastěji ty, které vyjadřují pořadí 1.–12.:

1. <i>prīmus, a, um</i>	první
2. <i>secundus, a, um</i>	druhý, á, é
3. <i>tertius, a, um</i>	třetí
4. <i>quārtus, a, um</i>	čtvrtý, á, é
5. <i>quīntus, a, um</i>	pátý, á, é
6. <i>sextus, a, um</i>	šestý, á, é
7. <i>septimus, a, um</i>	sedmý, á, é
8. <i>octāvus, a, um</i>	osmý, á, é
9. <i>nōnus, a, um</i>	devátý, á, é
10. <i>decimus, a, um</i>	desátý, á, é
11. <i>ūndecimus, a, um</i>	jedenáctý, á, é
12. <i>duodecimus, a, um</i>	dvanáctý, á, é

Řadové číslovky se skloňují jako adjektiva 1. a 2. deklinace, např. *digitus quīntus*, gen. sg. *digitī quīntī*; *vertebra septima*, gen. sg. *vertebrae septimae*; *os tertium*, gen. sg. *ossis tertīi*.

PŘEDLOŽKY

§5

Latinské předložky se pojí s akuzativem nebo ablativem. Některé z nich (*in, sub*) se mohou vyskytovat ve spojení s oběma pády.

§5.1 LATINSKÉ PŘEDLOŽKY S AKUZATIVEM

ad	k, do, při	intrā	v, uvnitř, za, během
ante	před	per	skrz, přes, pomocí
circum	okolo, kolem	post	po, za
contrā	proti	propter	pro (důvod), kvůli
extrā	mimo, vně	secundum	podle
īnfrā	pod	suprā	nad
inter	mezi	trāns	přes

§5.2 LATINSKÉ PŘEDLOŽKY S ABLATIVEM

ā, ab	od	ē, ex	z, ze; kvůli (o příčině)
cum	s, se, spolu	prō	pro (určení)
dē	s, se (shora dolů); z, ze; o	sine	bez

§5.3 LATINSKÉ PŘEDLOŽKY S AKUZATIVEM A ABLATIVEM (*IN, SUB*)

Latinské předložky *in* a *sub* se mohou pojit s akuzativem i ablativem:

1. V případě použití akuzativu vyjadřují směr (odpověď na otázku *kam?*), např.:

Carcinōma pāncreatis in vēnam portae incrēscēns
Zhoubný nádor slinivky břišní vrůstající do vrátnicové žíly

2. V případě použití ablativu vyjadřují místo (odpověď na otázku *kde?*), např.:

Status post amputātiōnem in crūre / sub genū
Stav po amputaci v bérkové oblasti / pod kolenem

3. U předložky *in* vyjadřuje spojení s ablativem také časové určení (odpověď na otázku *kdy?*), např.:

Oedēma pulmōnum in īnsufficiētiā ventriculī cordis sinistrī
Otok plic při selhání levé srdeční komory
Collāpsus circulātiōnis sub partū
Selhání (krevního) oběhu při porodu

PŘÍSLOVCE

§6

Použití latinských příslovcí v lékařských dokumentech je velmi omezené, nejčastěji se vyskytují:

<i>bene</i>	dobře
<i>male</i>	špatně
<i>partim</i>	částečně, zčásti
<i>probabiliter</i>	pravděpodobně
<i>recenter</i>	nedávno
<i>verisimiliter</i>	pravděpodobně

SPECIFIKA KLINICKÉ TERMINOLOGIE

Stejně jako v oblasti anatomického názvosloví i v klinických termínech převládají nominativní a genitivní tvary. Pro klinické termíny je příznačná převaha řeckých slovních základů a výskyt gramatických jevů převzatých z řečtiny. Latinsko-řecké klinické termíny se uplatňují v klinických diagnózách, kterými rozumíme rozpoznání a pojmenování chorob nebo zranění klinickým lékařem. Tyto termíny mají z jazykového hlediska několik specifických rysů:

§9

PREFERENCE ŘECKÝCH GRAMATICKÝCH JEVŮ

§9.1

U řeckých slov se v klinických termínech typicky uplatňují (popř. upřednostňují) původní řecké koncovky, např.:
Carcinōma baseos linguae rakovina spodiny jazyka

POSTAVENÍ ADJEKTIVA SPECIFIKUJÍCÍHO PORANĚNÍ NEBO ONEMOCNĚNÍ

§9.2

Přídavné jméno charakterizující ránu, poranění či nemoc může stát:

1. těsně za substantivem, se kterým vytváří spojení, např.:

Fractūra comminutiva partis proximālis ulnae lateris dextrī
Tříštvrtá zlomenina proximální části pravé loketní kosti

2. na konci klinického termínu, např.:

Fractūra partis proximālis ulnae lateris dextrī comminutiva

POUŽITÍ PŘEDLOŽKOVÝCH VAZEB

§9.3

Slouží nejčastěji k vyjádření:

1. časového souběhu nebo návaznosti, např.:

Status post resectiōnem cōlī sīgmoideī ante annōs XV
Stav po (částečném) vynětí esovitého tračnicku před patnácti lety

2. umístění, směru, např.:

Metastasēs ad pulmōnēs
Druhotná ložiska rakoviny šířící se do plic

3. způsobu, charakteru, míry, účinku, např.:

Fractūra clavīculae dextrae cum dislocātiōne ad latus
Zlomenina pravé klíční kosti s posunem ke straně

4. důvodu, např.:

Chēmotherapia propter carcinōma
Chemoterapie z důvodu rakoviny

5. příčiny, např.:

Īleus intestīnī tenuis ex adhaesiōnibus
Neprůchodnost tenkého střeva způsobená srůsty (kvůli srůstům)

§9.4 VYJÁDŘENÍ STRANY

Určení pravé, levé strany nebo obou stran se vyjadřuje opisně, a to genitivním tvarem od spojení *latus dextrum/sinistrum/utrumque*, např.:

pravý, vpravo	lateris dextrī (zkratka I. dx.)
levý, vlevo	lateris sinistrī (zkratka I. sin.)
oboustranný, na obou stranách	lateris utrīusque (zkratka I. utr.)

Ruptūra tendinis calcāneī lateris dextrī
Prasknutí pravé Achillovy šlachy

Vulnera scissa extrēmitātis superiōris lateris utrīusque
Řezné rány na obou horních končetinách

§9.5 VYJÁDŘENÍ STUPNĚ PORANĚNÍ, ONEMOCNĚNÍ

Stupeň poranění, poškození nebo onemocnění se opisuje pomocí genitivního tvaru spojení substantiva *gradus* s adjektivem v komparativu nebo superlativu, resp. s řadovou číslovkou, např.:

Ruptūra liēnis gradūs minōris/majōris/minimī/maximī
prasknutí sleziny menšího/většího/nejmenšího/největšího stupně

Āsthma bronchiāle gradūs prīmī/secundī/tertiī/quartī
Průduškové astma prvního/druhého/třetího/čtvrtého stupně

§9.6 VYJÁDŘENÍ ZÁNĚTLIVÉHO ONEMOCNĚNÍ

U pojmenování zánětlivých onemocnění se nejčastěji uplatňuje přípona **-ītis** (gen. sg. **-ītidis**), která se připojuje ke genitivnímu kmeni substantiva označujícího postižený orgán, např.:

<i>hepatītis, ītidis, f.</i>	zánětlivé onemocnění jater
<i>encephalītis, ītidis, f.</i>	zánětlivé onemocnění mozku
<i>gastrītis, ītidis, f.</i>	zánětlivé onemocnění žaludku

§9.7 VYJÁDŘENÍ NÁDOROVÉHO ONEMOCNĚNÍ

Nádory se obvykle označují výrazy s příponou **-ōma** (gen. sg. **-ōmatis**), např.:

<i>myōma, tis, n.</i>	svalový nádor
<i>lipōma, tis, n.</i>	tukový nádor

UŽÍVÁNÍ KLINICKÝCH EPONYM

§9.8

Eponyma představují pojmenování nemocí, úrazů nebo zákroků s použitím vlastních jmen osobností, které se významnou měrou zasloužily o objev, popis nemoci nebo jejího příznaku či o zavedení určitého lékařského zákroku nebo vyšetřovací metody, např.:

Faciēs Hippocratica

výraz tváře těžce nemocných lidí před smrtí, pro něhož jsou typické propadlé tváře, zapadlé oči a špičatý nos; jako první jej velmi přesně popsal Hippokratés

Morbus Crohn

Crohnova nemoc; zánětlivé střevní onemocnění, na jehož popisu se významně podílel americký gastroenterolog Burrill Bernard Crohn

Sectiō caesarea secundum Geppert

císařský řez podle Gepperta, významného německého porodníka, který jeden ze způsobů tohoto lékařského zákroku prosadil

UŽÍVÁNÍ ZKRATEK A AKRONYMŮ

§9.9

Pro klinické diagnózy je typické užívání zkratk a zkratkových pojmenování vzniklých spojením začátečních písmen několika slov, resp. slovních základů (tzv. akronymů²), např.:

Ca colī sigmoidēi (Carcinōma colī sigmoidēi)

Rakovina esovitého tračnicku

Fr. collī femoris l. sin. (Fractūra collī femoris lateris sinistrī)

Zlomenina krčku levé stehenní kosti

St. p. APPE (Status post appendectomiā)

Stav po chirurgickém odstranění červovitého výběžku

VYJÁDŘENÍ NEJISTOTY LÉKAŘE OHLEDNĚ PLATNOSTI STANOVENÉ DIAGNÓZY

§9.10

V klinických dokumentech se míra nejistoty lékaře o platnosti stanovené diagnózy vyjadřuje opisem. V případě podezření se užívá adjektivního výrazu *suspectus*, *a*, *um* ve funkci shodného přívlastku, popř. spojení substantiva *suspīciō* s genitivním tvarem názvu nemoci, poruchy nebo poranění. Pro vyjádření pravděpodobnosti stanovené diagnózy se uplatňuje postponované adverbium *vērīsimiliter* (častěji ve zkratce *vs.*), např.:

Commōtiō cerebrī suspecta, resp. *Suspīciō commōtiōnis cerebrī*

Podezření na otřes mozku

Commōtiō cerebrī, vs.

Pravděpodobný otřes mozku

² Způsob zkracování v lékařské terminologii není normovaný, seznam frekventovaných zkratk zachycuje Hemzal, B. – Votava, M.: *Zkratky používané v medicíně*. Brno: Neptun, 2005.

SLOVOTVORBA

Slovotvorba zahrnuje odvozování slov (derivaci) pomocí předpon (prefixů) a přípon (sufixů), a dále skládání slov (kompozici) z více slovních základů.

§10 DERIVACE

§10.1 ODVOZOVÁNÍ SLOV LATINSKÝMI PŘEDPONAMI

Předpony (prefixy) pozměňují a upravují význam odvozovaného slova nejčastěji z hlediska:

1. umístění (lokalizace)
2. časového zařazení (temporalizace)
3. záporu (negace)
4. určení, upřesnění (identifikace), např. typu, míry apod.

V platnosti předpon se nejčastěji vyskytují latinské předložky.

Latinské předpony

předpona	význam	příklad	český ekvivalent
ā-/ab- (abs-)	od	<i>ablātiō</i> <i>abscessus</i>	odnětí absces
ad- (af-, ap-, as-)	při, u, do, k	<i>adhaesiō</i> <i>afferēns</i> <i>appendix</i> <i>ascendēns</i>	přilnavost, srůst přívodný přívěsek stoupající, vzestupný
ante-	před	<i>antepositiō</i>	chirurgické posunutí orgánu dopředu
circum-	kolem, okolo	<i>circumferentia</i>	obvod, rozsah
contrā-	proti	<i>contrāincisiō</i>	chirurgický řez vedený opačným směrem, než byl původní řez

předpona	význam	příklad	český ekvivalent
com- (co- , col- , con-) < <i>cum</i>	s, se, spolu	<i>commōtiō</i> <i>coāgulātiō</i> <i>collāpsus</i> <i>congelātiō</i>	otřes srážení krve selhání, zhroutení zmrznutí, omrzlina
dē- (dēs-)	od- s, se (shora dolů)	<i>dēviātiō</i> <i>dēsinfectiō</i>	odchýlení odstranění nákazy
dis- (dī- , dif-)	1. roz- 2. zápor	<i>dislocātiō</i> <i>dīlacerātiō</i> <i>difficilis</i>	rozmístění, posun roztržení nesnadný, obtížný
ē-/ex- (ef-)	z, ze, vy-	<i>ērectiō</i> <i>excisiō</i> <i>efferēns</i>	vzpřímení, ztopoření vyříznutí odvodný
extrā-	mimo, vně	<i>extrāuterīnus</i>	mimoděložní
in- (im- , il- , ir-)	1. v, na, dovnitř 2. zápor	<i>incisiō</i> <i>irritātiō</i> <i>inoperābilis</i> <i>immōbilitās</i> <i>illegālis</i>	řez, naříznutí dráždění neoperovatelný nepohyblivost nezákonný
īnfrā-	pod	<i>īnfrāorbitālis</i>	podočnicový
inter-	mezi	<i>interāctiō</i>	vzájemné působení
intrā-	uvnitř, během	<i>intrānātālis</i>	vzniklý při porodu
ob- (oc- , op-)	proti, za	<i>obstructiō</i> <i>occiput</i> <i>oppōnēns</i>	uzavření, překážka záhlaví, týl opačný, stavějící se proti
per-	skrz, přes; vysoký stupeň	<i>perforāns</i> <i>peraciditās</i>	prostupující, pronikající překyselení
post-	po, za	<i>posttraumaticus</i> <i>postmolāris</i>	poúrazový ležící za stoličkou
prae-	před	<i>praenātālis</i> <i>praecordium</i>	před narozením oblast před srdcem
prō-	vpřed	<i>prōminēns</i>	vyčnívající

předpona	význam	příklad	český ekvivalent
re-	znovu, opět, zpět	<i>resūtūra</i> <i>remittēns</i>	opakované sešití dočasně ustupující
sub- (suc-, suf-, sup-, sus-)	pod, dole; nižší stupeň	<i>sublinguālis</i> <i>suspiciō</i> <i>subfebris</i>	podjazykový podezření zvýšená teplota
super-, suprā-	nad	<i>superficiālis</i> <i>suprāspīnātus</i>	povrchový nadhřebenový
trāns-	přes, pře-	<i>trānsfūsiō</i>	přelévání

§10.2 ODVOZOVÁNÍ SLOV LATINSKÝMI PŘÍPONAMI

Odvozováním slov pomocí sufixů se rozumí připojení přípony ke genitivnímu kmeni základového slova. I přípony často fungují jako nositelé specifického významu, tzn. upravují nebo pozměňují význam derivovaného slova.

Latinské substantivní přípony

přípona	význam	příklad	český ekvivalent
-(c)ulus, a, um -ellus, a, um -olus, a, um	zdrobněliny	<i>denticulus</i> <i>cerebellum</i> <i>artēriola</i>	zoubek mozeček tepénka
-itās	1. vlastnost 2. stav	<i>aciditās</i> <i>dēformitās</i>	kyselost znetvoření
-(t)iō -(s)iō -(x)iō	činnost nebo její výsledek	<i>abductiō</i> <i>tēnsiō</i> <i>flexiō</i>	odtažení napětí, tlak ohýbání, ohnutí, ohyb
-(t)or -(s)or -(x)or	činitel	<i>abductor</i> <i>tēnsor</i> <i>flexor</i>	odtahovač napínač ohybač
-(t)ūra -(s)ūra	činnost nebo její výsledek	<i>curvātūra</i> <i>incīsūra</i>	zakřivení zářez

Latinské adjektivní přípony

přípona	význam	příklad	český ekvivalent
-ālis, e -āris, e	vztah, příslušnost	<i>temporālis, e</i> <i>mūsculāris, e</i>	spánkový svalový
-ātus, a, um	opatřený něčím	<i>caudātus, a, um</i>	opatřený ocasem, ocasatý
-eus, a, um -āneus, a, um	vztah, příslušnost	<i>osseus, a, um</i> <i>cutāneus, a, um</i>	kostní kožní
-ilis, e -ibilis, e	možnost, schopnost	<i>fragilis, e</i> <i>operābilis, e</i>	křehký, lámavý operovatelný
-ōsus, a, um	1. příslušnost 2. hojnost	<i>vēnōsus, a, um</i> <i>ulcerōsus, a, um</i>	žilní vředovitý

Latinská deminutiva

Latinské zdvojnásobení se tvoří od slovního základu připojením jedné z typických přípon:

-(c)ulus, a, um	<i>dēns</i> (zub), <i>vēna</i> (žilka)	→ <i>denticulus</i> (zoubek), <i>vēnula</i> (žilka)
-ellus, a, um	<i>cerebrum</i> (mozek)	→ <i>cerebellum</i> (mozeček)
-olus, a, um	<i>artēria</i> (tepna)	→ <i>artēriola</i> (tepénka)

Rod odvozeného substantiva zůstává zachován. Latinská deminutiva jsou vždy substantivy 1. nebo 2. deklinace.

Latinská adjektiva s příponou -ālis, -āle / -āris, -āre

Latinské adjektivum s významem příslušnosti nebo vztahu se nejčastěji tvoří příponami -ālis, -āle, resp. -āris, -āre, které se připojí ke genitivnímu kmeni substantiva, od něhož se dané adjektivum odvozuje. Varianta -āris, -āre se používá v případě, že této příponě předchází slabika obsahující hlásku *l*.

slovníkový tvar substantiva	kmen substantiva	odvozené adjektivum
<i>pariēs, parietis, m.</i>	pariet-	<i>parietālis, parietāle</i>
<i>mūsculus, ī, m.</i>	mūscul-	<i>mūsculāris, mūsculāre</i>

ODVOZOVÁNÍ SLOV ŘECKÝMI PŘEDPONAMI

Řecké předpony mají obdobnou funkci jako ty latinské: slouží k pozměnění významu základového slova z hlediska označení místa, času, identifikace nebo negace. Většina řeckých prefixů pochází z předložek.

Řecké předpony

předpona	význam	příklad	český ekvivalent
a- (an-)	zápor	<i>apnoē</i> <i>anaemia</i>	zástava dechu chudokrevnost
ana-	1. opět, znovu 2. roz-	<i>anastomōsis</i> <i>analysis</i>	spojení, propojení rozklad
anti- (ant-)	proti	<i>antisēpsis</i>	ničení choroboplod- ných zárodků dezin- fekcí
apo-	od, pryč	<i>apophysis</i>	výrůstek, hrbolek kosti
cata-	z, ze (shora dolů)	<i>catarrhus</i>	katar (zánět sliznice provázený tvorbou sekretu)
dia- (di-)	1. roz- 2. skrz 3. mezi	<i>diagnōsis</i> <i>diabētēs</i> <i>diencephalon</i>	rozpoznání (nemoci) úplavice mezimozek
dys-	porucha, obtížnost	<i>dystrophia</i> <i>dyspnoē</i>	porucha výživy dušnost, namáhavé dýchání
ec-, ecto-, exo-	vně, mimo	<i>ectopia</i>	chybné uložení orgánu mimo své obvyklé místo
en- (em-)	v, dovnitř	<i>encephalon</i> <i>embolia</i>	mozek vmetnutí
endo- (end-)	uvnitř	<i>endocardium</i>	srdeční nitroblána
epi- (ep-)	na, nad, při	<i>epidermis</i> <i>epigastrium</i> <i>epicardium</i>	pokožka nadbříšek přísrdečník
eu-	dobře, normální stav	<i>eupnoē</i> <i>euthanasia</i>	normální, pravidelné dýchání důstojné ukončení života
hyper-	1. nad (místně) 2. zvýšená činnost	<i>hypertonia</i> <i>hypertrophia</i>	vysoký tlak, zvýšené svalové napětí zbytnění, zvětšení

předpona	význam	příklad	český ekvivalent
hypo- (hyp-)	1. pod (místně) 2. snížený stupeň	<i>hypophysis</i> <i>hypotrophia</i>	mozkový podvěsek podvýživa
meta- (met-)	1. za, po 2. změna	<i>metencephalon</i> <i>metastasis</i> <i>metabolismus</i>	zadní mozek druhotné ložisko látková přeměna
para- (par-)	1. při, vedle 2. podobnost	<i>paramētrium</i> <i>parasitus</i> <i>paratyphus</i>	děložní vazivo příživník, parazit onemocnění podobné tyfu
pro-	před	<i>prognōsis</i>	předpověď
syn- (sy-, sym-)	s, se, spolu	<i>synostōsis</i> <i>syndrōma</i>	kostěný srůst sousedních kostí soubor příznaků určitého onemocnění

ODVOZOVÁNÍ SLOV ŘECKÝMI PŘÍPONAMI

§10.4

Následující přehled řeckých substantivních přípon obsahuje ty nejdůležitější a nejčastěji používané, jejichž znalost je zásadní zejména pro orientaci v klinické terminologii.

Řecké substantivní přípony

předpona	význam	příklad	český ekvivalent
-ia	onemocnění	<i>ischaemia</i>	místní nedokrevnost tkáně nebo orgánu
-iāsis	onemocnění (jeho původ nebo přirovnání)	<i>cholēlithiāsis</i> <i>psōriāsis</i>	žlučové kameny lupénka
-ismus	onemocnění, odchylka od normy	<i>alcoholismus</i> <i>strabismus</i>	nadměrné užívání alkoholu šilhání
-ītis	zánět	<i>arthritīs</i>	zánět kloubu
-ōsis	onemocnění (pro které není charakteristický zánět)	<i>nephrosīs</i> <i>psychōsis</i>	nezánětlivé onemoc- nění ledvin duševní onemocnění

předpona	význam	příklad	český ekvivalent
-ōma	nádor	<i>myōma</i>	nezhoubný nádor ze svalové tkáně
-ōmatōsis	mnohonásobný výskyt nádorů	<i>myōmatōsis</i>	mnohonásobný výskyt nádorů ze svalové tkáně

Řecké adjektivní přípony

přípona	význam	příklad	český ekvivalent
-eus, a, um	vztah, příslušnost	<i>oesophageus, a, um</i>	jícnový, patřící k jícnu
-icus, a, um	vztah, příslušnost	<i>gastricus, a, um</i>	žaludeční
-īdeus, a, um	podobnost	<i>pterygoīdeus, a, um</i>	křídlový (podobný křídlu)

§10.4a

Řecká adjektiva s příponou -icus, -ica, -icum a -eus, -ea, -eum

Řecká adjektiva s významem vztahu nebo příslušnosti se nejčastěji tvoří příponami -icus, -ica, -icum nebo -eus, -ea, -eum. I tyto přípony se připojují ke genitivnímu kmeni substantiva, od kterého se adjektivum odvozuje.

slovníkový tvar substantiva	kmen substantiva	odvozené adjektivum s významem příslušnosti/vztahu
hēpar, hēpatis, n.	hēpat-	<i>hēpaticus, hēpatica, hēpaticum</i>
larynx, laryngis, m.	laryng-	<i>laryngeus, laryngea, laryngeum</i>

§10.4b

Řecká adjektiva s příponou -īdeus, -īdea, -īdeum

Pomocí řecké přípony -īdeus, -īdea, -īdeum se zpravidla vyjadřuje podobnost tvaru, např.:

<i>sūtūra lambdoīdea</i>	šev tvarem podobný řeckému písmenu Λ
<i>mūsculus deltoīdeus</i>	sval tvarem podobný řeckému písmenu Δ
<i>os hyoīdeum</i>	kost tvarem podobná řeckému písmenu υ

V anatomické nomenklatuře je velmi časté spojení takto odvozeného řeckého adjektiva se substantivem *prōcessus*, např.:

<i>prōcessus coracoīdeus</i>	zobcovitý výběžek (lopatky)
<i>prōcessus corōnoīdeus</i>	věncitý výběžek (dolní čelisti)
<i>prōcessus pterygoīdeus</i>	křídlovitý výběžek (klínové kosti)
<i>prōcessus xiphoīdeus</i>	mečovitý výběžek (hrudní kosti)

KOMPOZICE

§11

Složené slovo (kompozitum) vzniká spojením dvou nebo více slovních základů (komponentů). Typický model dvouslovného složeného termínu je následující:

	genitivní kmen 1. komponentu	+ spojovací vokál +	2. komponent
nāsolabiālis	nās	+ o +	labiālis
nosoretní	nos	+ o +	retní

Spojovacím vokálem je stejně jako v češtině nejčastěji **-o-**. Tento spojovací prvek se neuplatňuje u všech složenin; chybí zejména tehdy, když na švu spojovaných komponentů již figuruje samohláska (první z komponentů končí, nebo druhé slovo začíná na samohlásku), např.:

poly-arthritis zánět mnoha kloubů
gastr-odynia bolest žaludku

Kromě **-o-** se jako spojovací vokál užívá **-i-**, a to zejména tehdy, pokud je první z komponentů číslovka (např. *secund-ī-gravida* podruhé těhotná žena) nebo druhou složku představuje komponent *-formis* (např. *pis-i-formis* hráškový), příp. *-fer* (např. *bīl-i-fer* žlučovodný).

Kompozita se v lékařské terminologii vyskytují běžně. Nezřídka se kombinují i latinské a řecké slovní základy. Taková kompozita potom označujeme jako hybridní, např.:

tōnsillectomia chirurgické odstranění mandlí (lat. *tōnsilla* + řec. *ektomē*)

Zatímco v anatomické nomenklatuře převažují latinské slovní základy, je pro klinickou terminologii charakteristická preference řeckých slovních základů, např.:

vertebra termín pro obratel v anatomické nomenklatuře
spondylomalacia klinický termín označující tzv. měknutí obratlů (řec. *spondylos* obratel)

U latinských kompozit jsou slovtvorná struktura i význam termínu většinou snadno rozpoznatelné na základě znalosti slovní zásoby z předcházejících lekcí a znalosti principů slovtvorby, např.:

articulātiō sacroiliaca křížokyčelní kloub
ligāmentum atlantooccipitāle nosičotýlní vaz

Pro schopnost analyzovat řecká kompozita je nutné se nejprve seznámit s nejčastěji užívanými řeckými slovními základy. Mnohé z nich se jinde než v odvozených nebo složených termínech nevyskytují (např. od řeckého výrazu pro sval *mūs* se uplatňuje jen slovní základ **my-**: např. *myītis* zánět svalu, *myocardium* srdeční svalovina).

PŘEHLED NEJBĚŽNĚJŠÍCH ŘECKÝCH SLOVNÍCH ZÁKLADŮ V LÉKAŘSKÉ TERMINOLOGIIII

§11.1 všeobecná pojmenování

řecký slovní základ (v závorce nom. sg.)	český ekvivalent	příklad termínu	český ekvivalent
anthrōp- (anthrōpos)	člověk	<i>anthrōpometria</i>	antropometrie, měření různých rozměrů lidského těla
andr- (anēr)	muž	<i>androphobia</i>	androfobie, chorobný strach žen před muži
gyn-/gynaec- (gynē)	žena	<i>gynaecologia</i>	ženské lékařství
paed- (pais)	dítě	<i>paediātēr</i>	dětský lékař/ka
ger-/geront- (gerōn)	stařec	<i>geriātria</i>	geriatrie, věda zabývající se péčí o staré lidi a stáří

§11.2 řecká pojmenování anatomických struktur

řecký slovní základ	český ekvivalent	příklad termínu	český ekvivalent
aden- (adēn)	žláza	<i>adenōma</i>	nezhoubný nádor žlázového epitelu
angi- (angeion)	céva	<i>angiōgraphia</i>	rentgenové znázornění cév
arthr- (arthron)	kloub	<i>arthrītis</i> <i>arthrōsis</i> <i>synarthrōsis</i>	zánět kloubu nezánětlivé onemocnění kloubu pevný kloub (spojení kostí bez kloubní dutiny)
cardi- (kardiā)	srdce	<i>endocardium</i> <i>pericardium</i>	srdeční nitroblána osrdečník
cephal- (kefalē)	hlava	<i>diencephalon</i> <i>metencephalon</i>	mezimozek zadní mozek

řecký slovní základ	český ekvivalent	příklad termínu	český ekvivalent
cheil- (cheilos)	ret	<i>cheilorrhaphia</i>	chirurgické sešití rtu
cheir- (cheir)	ruka	<i>cheirospasmus</i>	křeč svalstva ruky
chondr- (chondros)	chrupavka	<i>perichondrium</i> <i>synchondrōsis</i>	ochrustavice (obal chrupavky) chrupavčité spojení kostí
colp- (kolpos)	pochva	<i>colporrhagia</i>	krvácení z pochvy
cyst- (kystis)	měchýř	<i>ūrocystis</i> <i>cholēcystis</i>	močový měchýř žlučník
cyt- (kytos)	buňka	<i>erythrocytus</i> <i>leucocytus</i>	červená krvinka bílá krvinka
dactyl- (daktylos)	prst	<i>syndactylia</i>	vrozený srůst prstů
episi- (epision)	stydka krajina	<i>episiotomia</i>	chirurgický nástřih hráze při porodu
glōss-/glōtt- (glōssa/glōtta)	jazyk	<i>glōssoschisis</i>	vrozený podélný rozštěp jazyka
gnath- (gnathos)	čelist	<i>gnathoschisis</i>	vrozený rozštěp horní čelisti
gon- (gony)	koleno	<i>gonarthrōsis</i>	degenerativní onemocnění kolenního kloubu
hyster- (hysterā)	děloha	<i>hysterectomia</i>	chirurgické odstranění dělohy
lapar- (laparā)	břišní dutina	<i>laparoscopia</i>	endoskopické vyšetření břišní dutiny
mast- (mastos)	prs	<i>mastectomia</i>	chirurgické odstranění prsu
mētr- (mētrā)	děloha	<i>endomētrium</i> <i>paramētrium</i>	děložní sliznice děložní vazivo

řecký slovní základ	český ekvivalent	příklad termínu	český ekvivalent
my- (mŷs)	sval	<i>myōma</i>	nezhoubný nádor ze svalové tkáně
myel- (myelos)	dřeň, mícha	<i>myelopathia</i>	onemocnění míchy nebo kostní dřeně
nephr- (nefros)	ledvina	<i>nephrolithiāsis</i>	ledvinové kameny
neur- (neuron)	nerv	<i>neurītis</i>	zánět nervu
odont- (odūs)	zub	<i>parodontōsis</i> <i>periodontium</i>	onemocnění tkáně v okolí zubu ozubice
ōm- (ōmos)	rameno	<i>ōmalgia</i>	bolest ramena
ōophor- (ōoforon)	vaječník	<i>ōophorectomia</i>	chirurgické odstranění vaječníku
ophthalm- (ofthalmos)	oko	<i>ophthalmia</i>	zánět oka
oste- (osteon)	kost	<i>osteogenesis</i>	vývoj kostí
ōt- (ūs)	ucho	<i>ōtītis</i>	zánět ucha
phleb- (fleps)	žíla	<i>phlebotomia</i>	chirurgické protěť žíly
phys- (fyesthai)	růst	<i>apophysis</i> <i>diaphysis</i>	výrůstek, hrbolek kosti střední část dlouhé kosti
pneum(on)- (pneumōn)	plíce	<i>pneumonia</i>	zápal plic
pod- (pūs)	noha	<i>podalgia</i>	bolest nohou
rhīn- (rhīs)	nos	<i>rhīnītis</i>	rýma (zánět nosní sliznice)

řecký slovní základ	český ekvivalent	příklad termínu	český ekvivalent
salping- (salpinx)	vejcovod	<i>salpingorrhaphia</i>	chirurgické sešití (zpevnění) vejcovodu
sōmat- (sōma)	tělo	<i>sōmaticus</i>	týkající se těla
splanchn- (splanchnon)	vnitřní orgán	<i>splanchnopathia</i>	onemocnění vnitřních orgánů
spondyl- (spondylos)	obratel	<i>spondyloschisis</i>	vrozený rozštěp jednoho nebo více obratlů
stomat- (stoma)	ústa	<i>stomatorrhagia</i>	krváčení z úst

řecká pojmenování tělních tekutin a dalších látek

§11.3

řecký slovní základ	český ekvivalent	příklad termínu	český ekvivalent
haem(at)-/-aem- (haima)	krev	<i>haemorrhagia</i> <i>haematoscopia</i> <i>hyperglycaemia</i>	krváčení vyšetření krve zvýšená hladina cukrů v krvi
hydr- (hydōr)	voda, tekutina	<i>hydrothōrāx</i>	nahromadění tekutiny v pohrudniční dutině
chol- (cholē)	žluč	<i>cholēcystis</i>	žlučník
lip- (lipos)	tuk	<i>lipōma</i>	nezhoubný nádor z tukové tkáně
lith- (lithos)	kámen	<i>cholēcystolithos</i>	žlučníkový kámen
pŷ- (pŷon)	hnis	<i>pŷophthalmia</i>	zhnisání oka
pŷr- (pŷr)	ohněň	<i>hyperpyrexia</i>	vysoká horečka
ūr- (ūron)	moč	<i>ūrologia</i>	nauka o močovém ústrojí a jeho chorobách

§11.4 řecká pojmenování fyziologických a patologických jevů a procesů

řecký slovní základ	český ekvivalent	příklad termínu	český ekvivalent
-aesth- (aisthēsis)	cit, cítění	<i>anaesthēsia</i> <i>dysaesthēsia</i>	z necitlivění porucha citlivosti
-algia (algos)	bolest	<i>cephalalgia</i>	bolest hlavy
-lithiāsis (lithos)	kameny	<i>nephrolithiāsis</i>	ledvinové kameny
-lysis (lysis)	uvolnění, rozklad	<i>spasmolysis</i>	uvolnění křeče
mēn-/mēno- (mēn)	měsíc	<i>mēnorrhoea</i>	menstruace
-odynia (odynē)	bolest	<i>mastodynia</i>	bolest prsu
-pathia (pathos)	blíže nespecifikované onemocnění	<i>psychopathia</i>	duševní onemocnění
-penia (peniā)	nedostatek	<i>leucocytopenia</i>	nedostatek bílých krvinek
-phobia (fobos)	strach	<i>claustrophobia</i>	strach z uzavřeného prostoru
-plasia (plassein)	tvorba, vývin (tvořit)	<i>hyperplasia</i>	nadměrný vývin tkáně nebo orgánu
-plēgia (plēgē)	obrna, ochrnutí (rána)	<i>gastroplēgia</i>	ochrnutí žaludku
-pnoē (pnoē)	dýchání	<i>eupnoē</i> <i>dyspnoē</i> <i>apnoē</i>	normální, pravidelné dýchání dušnost, namáhavé dýchání zástava dechu
-ptōsis (ptōsis)	klesnutí	<i>mētroptōsis</i>	pokles dělohy
-rrhagia (rhēgnynai)	krvácení (lámat, thrat)	<i>enterorrhagia</i>	krvácení ze stěva

řecký slovní základ	český ekvivalent	příklad termínu	český ekvivalent
-rrhoea (rhoē)	výtok	<i>pŷorrhoea</i> <i>ōtorrhoea</i>	výtok hnisu výtok z ucha (při zánětu)
-schisis (schisis)	rozštěp	<i>cheiloschisis</i>	rozštěp rtu
-spasmus (spasmos)	křeč	<i>bronchospasmus</i>	křeč svalstva průdušek
-stas- (stasis)	stání	<i>astasia</i> <i>vēnostasis</i>	neschopnost stát městnání krve v žilách
-ton- (tonos)	napětí, tlak	<i>hypertonia</i> <i>hypotonia</i>	vysoký tlak, zvýšené svalové napětí nízký tlak, snížené svalové napětí
-troph- (trofē)	výživa	<i>eutrophia</i> <i>dystrophia</i> <i>atrophia</i>	dobrý stav výživy porucha výživy nevýživa, zmenšení, úbytek

řecká pojmenování vlastností, charakteristik a množství

§11.5

řecký slovní základ	český ekvivalent	příklad termínu	český ekvivalent
brady- (bradys)	pomalý	<i>bradyпноē</i>	zpomalené dýchání
crypt- (kryptos)	skrytý	<i>cryptogenēs</i>	skrytého, nejasného původu
di- (dis)	dvakrát	<i>diplēgia</i>	oboustranná obrna
erythr- (erythros)	červený	<i>erythrocytus</i>	červená krvinka
-genēs (gignesthai)	pocházející (z), vzniklý (vznikat)	<i>haematogenēs, es</i>	vzniklý krevní cestou
hēmi- (hēmi-)	poloviční	<i>hēmiplēgia</i>	ochrnutí jedné poloviny těla
is- (isos)	stejný	<i>isogenēs</i>	stejného původu

řecký slovní základ	český ekvivalent	příklad termínu	český ekvivalent
leuc- (leukos)	bílý	<i>leucocytus</i>	bílá krvinka
macr- (makros)	velký, dlouhý	<i>macroscopia</i>	pozorování pouhým okem
melan- (melās)	černý	<i>melanōma</i>	zhoubný kožní nádor
mes(o)- (mesos)	prostřední	<i>mesencephalon</i>	střední mozek
micr- (mikros)	malý	<i>microscopia</i>	pozorování drobnohledem
mon- (monos)	jediný, jeden	<i>monoplēgia</i>	ochrnutí jedné končetiny
necr- (nekros)	mrtvý	<i>necrōsis</i>	odumření tkáně
ne-o- (neos)	nový	<i>neoplasma</i>	novotvar, nádor
olig- (oligos)	málokterý, nečetný	<i>oligūria</i>	snížené množství vylučované moči
pān- (pās)	všechn, celý	<i>pānplēgia</i>	obrna celého těla
poly- (polys)	mnohý	<i>polyarthritīs</i>	zánět několika kloubů
pseud- (pseudēs)	nepravý	<i>pseudotūberculōsis</i>	nepravá, zdánlivá tuberkulóza
sclēr- (sklēros)	tvrdý	<i>sclērōsis</i>	chorobné ztvrdnutí tkáně nebo orgánu
tachy- (tachys)	rychlý	<i>tachypnoē</i>	zrychlené dýchání
therm- (thermos)	teplý	<i>hypothermia</i>	nízká tělesná teplota
tetra- (tettares)	čtyři	<i>tetraplēgia</i>	ochrnutí všech čtyř končetin

řecký slovní základ	český ekvivalent	příklad termínu	český ekvivalent
tri- (treis)	tři	<i>triceps</i>	trojhlavý

řecká pojmenování lékařských oborů, zákroků a vyšetření

§11.6

řecký slovní základ	český ekvivalent	příklad termínu	český ekvivalent
-ectomia (ektomē)	chirurgické odstranění, vynětí	<i>cholécystectomy</i>	vynětí žlučníku
-graphia (grafein)	záznam, obraz (psát)	<i>retinographia</i>	fotografický obraz očního pozadí
-iātria (iātreiā)	léčba, léčení	<i>paediātria</i>	dětské lékařství, pediatrie
-logia (logos)	nauka	<i>cardiologia</i>	nauka o srdci a srdečních chorobách
-metria (metron)	rozměr, měření (míra)	<i>cephalometria</i>	měření rozměrů lebky
-plastica (plastikē technē)	plastická operace (umění tvořit)	<i>otoplastica</i>	plastická operace ušního boltce
-scopia (skopein)	vyšetření (pozorovat)	<i>ophthalmoscopia</i>	vyšetření očního pozadí (očním zrcátkem)
-stomia (stoma)	vyústění (ústa)	<i>trachēostomia</i>	vyústění průdušnice navenek
-therapia (therapeiā)	léčba, léčení	<i>chemotherapy</i>	léčení chemickými prostředky
-tomia (tomē)	řez, protětí	<i>tympanotomia</i>	protětí bubínku

TERMINOLOGIA GRAECO-LATINA MEDICA

PŘÍLOHY

KONCOVKY LATINSKÝCH ADJEKTIV

Adjektiva 1. a 2. deklinace			Adjektiva 3. deklinace							
trojvýchodná			dvojvýchodná		jednovýchodná		komparativy			
Rod	m.	f.	n.	m. + f.	n.	m. + f.	n.			
Vzor	palátinus (nervus)	palátina (věna)	palátinum (septum)	nāsālis (auris)	nāsāle (rēte)	simplex (auris)	simplex (rēte)	lātior (pulmō)	lātius (corpus)	
	1.	-us/-er	-a	-um	-is	-e	-is	-e	-is	
singulár	2.	-ī	-ae	-ī	-is	-is	-is	-iōr-is	-iōr-is	
	4.	-um	-am	= 1.	-em	= 1.	-em	= 1.	= 1.	
	6.	-ō	-ā	-ō	-ī	-ī	-ī	-iōr-e	-iōr-e	
	1.	-ī	-ae	-a	-ēs	-ia	-ēs	-ia	-iōr-ēs	-iōr-a
plurál	2.	-ōrum	-ārum	-ōrum	-ium	-ium	-ium	-iōr-um	-iōr-um	
	4.	-ōs	-ās	= 1.	-ēs	= 1.	-ēs	= 1.	= 1.	
	6.	-īs	-īs	-īs	-ibus	-ibus	-ibus	-ibus	-iōr-ibus	-iōr-ibus

PŘEHLED RECEPTURNÍCH ZKRATEK

aa (p. aeq.)	ana (partes aequales)	po stejných částech, stejnými díly
ac., acid.	acidum	kyselina
ad caps. gelat.	ad capsulas gelatinosas	do želatinových tobolek
ad man. med.	ad manus medici	do rukou lékaře
ad us. ext.	ad usum externum	k vnějšímu použití
ad us. int.	ad usum internum	k vnitřnímu použití
ad us. propr.	ad usum proprium	k vlastnímu použití
ad vitr.	ad vitrum	do láhve
add.	adde, addatur, addantur	přidej, ať je přidáno, ať jsou přidány
amp.	ampulla	ampulka
aq. dest.	aqua destillata	destilovaná voda
aq. pro inj.	aqua pro injectione	voda na injekci
aq. purif.	aqua purificata	čištěná voda
aq. steril.	aqua sterilisata	sterilizovaná voda
c. f.	cum formula	s opisem receptu
comp.	compositus	složený
d.	dies	den
d.; D.; dent.	da, detur, dentur	dej vydej, ať je dáno, ať jsou dány
D. S.	da signa, detur signetur	vydej a označ, ať je vydáno a označeno
D. t. d.; dent. tal. dos.	dentur tales doses	ať jsou dány takové dávky
dil.; dilut.	dilutus	zředěný
div.	divide, dividatur	rozděl, ať je rozděleno
div. in d. aeq.	divide in doses aequales	rozděl na stejné dávky
dos.	dosis, doses	dávka, dávky
exp. orig.	expeditio originalis expeditiones originales	balení (sg.) balení (pl.)
f.	fiat, fiant	ať vznikne, ať vzniknou
fl.; flor.	flos, flores	květ, květy
fol.	folium, folia	list, listy
fr.; fruct.	fructus	plod, plody
garg.	gargarisma	kloktadlo
guttat.	guttatorium	kapátko
lag.	lagoena	láhev
liq.	liquor, liquidus	tekutina, tekutý
m.; M.	misce, misceatur	smíchej, ať je smícháno
M. d. s.	misce, da, signa misceatur, detur, signetur	smíchej, vydej, označ ať je smícháno, vydáno, označeno
m. f.	misce fiat, misce fiant	smíchej, ať vznikne; smíchej, ať vzniknou
m. f. ungu.	misce fiat unguentum	smíchej, ať vznikne mast
No.	numero	v počtu, počtem
orig.	originalis	originální, původní

p. aeq.	partes aequales	stejné části, díly
p. d.	pro dosi	na jednu dávku
p. die	pro die	na den, za den
peroral.; p. o.	peroralis	perorální, podávaný ústy
pro adult.	pro adultis	pro dospělé
pro inf.	pro infantibus	pro děti
q. s.	quantum satis	kolik stačí, kolik je potřeba
Rp.	recipe	vezmi
rpt.; rep.	repete, repetatur	opakuj, ať je opakováno
S.	signa, signetur	označ, ať je označeno
s. s. n.	signa suo nomine	označ jménem, názvem léku
scat.	scatula	krabička
solv.	solve, solvetur	rozpust', ať je rozpuštěn
sp.; spec.	species	čaj
spir.; spirit.	spiritus	líh
sub sig. ven.; s. s. v.	sub signo veneni	s označením jed

PŘEHLED ZKRATEK VYBRANÝCH LÉKOVÝCH FOREM

cps; cap	capsula	kapsle, tobolka
col	collyrium	tekutý oční přípravek
crm	cremor	krém
drg	dragée	dražé
emp	emplastrum	náplast
eml	emulsio	emulze
ext	extractum	extrakt
glo	globulus	globule
gtt	guttae	kapky
inh	inhalatio	inhalace
inj	injection	injekce
liq	liquidum	roztok k zevnímu použití
lot	lotio	prostředek k omývání
ole	oleum	olej
plv	pulvis, pulveres	prášek, prášky
plv ads	pulvis adpersorius	zásyp
pst	pasta	pasta
sir	sirupus	sirup
sol	solutio	roztok
spc	species	čaj

sup	suppositorium	čípek
sus	suspensio	suspenze
tab	tabuleta	tableta
tct	tinctura	tinktura
ung	unguentum	mast

LITERATURA

- Artimová, J. – Kolařík, A. – Šimon, F.:** Latinčina pre ošetrovateľov. Košice: Aprilla, 2006.
- Bujalková, M. – Jurečková, A.:** Terminologia Medica (Graeco-Latin Medical Terminology). Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě, 2013.
- Caspar, W.:** Medizinische Terminologie: Lehr- und Arbeitsbuch. Stuttgart: Thieme, 2007.
- Dauber, W.:** Feneisův obrazový slovník anatomie, překlad 9., zcela přepracovaného vydání. Praha: Grada, 2007.
- Hemzal, B. – Votava, M.:** Zkratky používané v medicíně. Brno: Neptun, 2005.
- Kábrt, J. – Kábrt, J. ml.:** Lexicon medicum. Praha: Galén, 2004.
- Marečková, E. – Reichová, H.:** Úvod do lékařské terminologie. Základy latiny s přihlédnutím k řečtině. Brno: MU, 2010.
- Svobodová, D.:** Terminologiae medicae vestibulum: úvod do řecko-latinské lékařské terminologie pro studenty bakalářských oborů na 1. LF UK. Praha: Karolinum, 2005.
- Vejražka, M. – Svobodová, D.:** Terminologiae medicae IANUA. Praha: Academia, 2002, 2006.
- Terminologia Anatomica (TA). International Anatomical Terminology. Stuttgart, New York: Thieme, 1998.

WEBOVÉ ODKAZY

- FIPAT** Federative International Programme on Anatomical Terminologies
www.unifr.ch/ifaa/
- MKN-10** Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů
www.uzis.cz/cz/mkn/index.html
- ICD** International Classification of Diseases
www.who.int/classifications/icd/en/
- SÚKL** Státní ústav pro kontrolu léčiv; Evropský lékopis
www.sukl.cz/farmaceuticky-prumysl/evropsky-lekopis

TERMINOLOGIA GRAECO-LATINA MEDICA

**PRO BAKALÁŘSKÉ OBORY LÉKAŘSKÉ FAKULTY MU
GRAMATICKÁ PŘÍRUČKA**

Kateřina Pořízková, Jozefa Artimová, Libor Švanda, Eva Dávidová

Grafické zpracování

Hany Žáčková

Vydala Masarykova univerzita
Žerotínovo nám. 617/9, 601 77 Brno

1. vydání

2016

ISBN 978-80-210-8286-1

ISBN 978-80-210-8286-1